

MỘT VÀI SUY NGHĨ VỀ VỊ THẾ NGƯỜI THẦY TRONG BỐI CẢNH HIỆN NAY

SOME THOUGHT ON THE POSITION OF TEACHERS IN CURRENT CONTEXT

LÊ THU HẰNG^(*)

TÓM TẮT: Trước bối cảnh hội nhập, tác động của cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 đã và đang làm cho nền giáo dục Việt Nam và vị thế của người thầy có những biến đổi nhất định. Trong bối cảnh ấy, tạo ra những thời cơ, những thuận lợi nhưng đồng thời cũng mang đến những thách thức cho nền giáo dục nước nhà cũng như vị thế xã hội của người thầy. Trong giới hạn bài viết này, tác giả trình bày một vài suy nghĩ của mình về sự biến đổi vị thế của người thầy trong xã hội hiện đại, đồng thời đưa ra một vài gợi mở để giảng viên - người thầy có thể khẳng định vị thế của mình trong bối cảnh hiện nay.

Từ khóa: cách mạng công nghiệp 4.0, hội nhập, vị thế xã hội, vị thế của người thầy.

ABSTRACT: In the context of integration, the impact of the industrial revolution 4.0 has been making Vietnam's education and the position of teachers change certainly. In this context, it has created opportunities and advantages, but also challenges for the country's education as well as the position of teachers in modern society. Within this article, the author would like to present his thoughts on changing the teachers' position in modern society and several suggestions so that the teachers can affirm themselves in current context.

Key words: Industrial Revolutionary 4.0, social position, teacher's position, integration.

1. VỊ THẾ XÃ HỘI CỦA NGƯỜI THẦY

Trong lịch sử nhân loại, giáo dục luôn giữ vai trò trọng yếu, quốc gia nào, thời đại nào đánh giá và đầu tư đúng cho giáo dục thì quốc gia đó, thời đại đó sẽ phát triển, hưng thịnh và ngược lại. Giáo dục là lĩnh vực có thể tạo những “loại sản phẩm” rất đa dạng, phong phú và bản thân những sản phẩm đó có sức lan tỏa mạnh mẽ. Sức lan tỏa ấy khi được thấm vào đối tượng lại tạo ra những sức mạnh mới, giá trị mới.

Trong giáo dục, các chủ thể có mối quan hệ chặt chẽ với nhau và mỗi chủ thể lại có một vai trò, vị trí khác nhau. Mối quan hệ, vai trò, vị trí này luôn biến đổi cùng với sự biến đổi của xã hội, nhất là sự biến đổi của kinh tế. Song, dù biến đổi như thế nào, người thầy - chủ thể quan trọng - luôn giữ một vị thế nhất định trong xã hội.

Vị thế, theo nhà xã hội học I. Robertson, là vị trí xã hội. Mỗi vị thế quyết định chỗ đứng của một cá nhân hay nhóm xã hội trong kết cấu xã hội cũng như

^(*) ThS. Trường Đại học Văn Lang, lethuhang@vanlanguni.edu.vn, Mã số: TCKH09-03-2018

phương thức quan hệ, ứng xử của cá nhân hay nhóm xã hội đó với xã hội xung quanh.

Có thể hiểu, vị thế là vị trí xã hội của một người hay một nhóm người mà trong kết cấu xã hội, được sắp xếp, thẩm định hay đánh giá của xã hội nơi người đó sinh sống.

Nói đến vị thế là nói đến thứ bậc cao thấp (tức là đặt trong quan hệ so sánh với các thành viên khác trong cộng đồng).

Vị thế của mỗi người là vị trí xã hội mà những người đang sống trong cộng đồng với người đó dành cho họ, đánh giá hay suy tôn họ. Vị thế được cấu thành bởi nhiều yếu tố: dòng dõi, của cải, chức vụ và quyền lợi do chức vụ mang lại, trình độ học vấn, giới tính,... Trong đó, yếu tố nghề nghiệp cũng có một ảnh hưởng nhất định. Nghề nghiệp khác nhau có ý nghĩa khác nhau trong việc cấu thành vị thế của con người và nó cũng biến đổi cùng với sự biến đổi của xã hội.

Tương ứng với mỗi vị thế, chủ thể sẽ có một hoặc một vài vai trò nhất định - vị thế nào, vai trò ấy. Và người thầy cũng vậy.

Những người làm thầy có một vị thế xã hội rất đặc biệt. Vị thế xã hội này, không phải là cái sẵn có mà là cái đạt được và được xã hội thừa nhận. Vị thế xã hội của người thầy được tạo nên từ nhiều yếu tố khác nhau, trong đó, năng lực, phẩm chất và nhất là cái tâm của người thầy đã tạo nên sự khác biệt của chính bản thân người thầy, nghề giáo so với những người khác, nghề nghiệp khác trong xã hội. Và thầy cũng là người có vai trò đặc biệt quan trọng trong xã hội, vừa là người truyền thụ kiến thức, hướng dẫn kỹ năng vừa là người định hướng cho việc hình thành những phẩm chất cao đẹp ở người học. Người học không

những hấp thu những tri thức ở thầy mà còn soi rọi vào tấm gương người thầy để ngày càng hoàn thiện hơn.

Giáo dục nước nhà đang trong cơn chuyển mình để tìm ra con đường phát triển cho chính mình và cho cả tương lai dân tộc, với một quốc gia có truyền thống “tôn sư trọng đạo”, người thầy có một vị thế và vai trò vô cùng to lớn.

Chủ tịch Hồ Chí Minh từng khẳng định: *“Nhiệm vụ giáo dục rất quan trọng và vẻ vang, vì nếu không có thầy giáo thì không có giáo dục”* [3, tr.345].

Lúc sinh thời, Thủ tướng Phạm Văn Đồng cũng từng nói: Nghề dạy học là nghề cao quý nhất trong các nghề cao quý, nghề sáng tạo nhất trong các nghề sáng tạo. Các thầy cô giáo không những dạy chữ mà còn dạy người,... Người thầy được xã hội phân công và ủy thác cho trọng trách to lớn đó. Đó cũng chính là cơ sở để người thầy luôn có một vị thế xã hội quan trọng vào bậc nhất.

Song, người thầy ở mỗi cấp học lại có một vị thế xã hội riêng cho mình. Tuy sự khác biệt này không nhiều nhưng vẫn tồn tại. Và trong bài viết này, tác giả xin được tập trung bàn về vị thế của người thầy - giảng viên trường đại học để thấy rõ hơn về sự khác biệt, sự biến đổi và những yêu cầu đang đặt ra đối với người thầy ở trường đại học.

2. SỰ BIẾN ĐỔI VỊ THẾ CỦA NGƯỜI THẦY TRONG XÃ HỘI HIỆN NAY

Ngày nay, trước sự biến đổi của xã hội, nhất là quá trình hội nhập quốc tế đang diễn ra ngày càng mạnh mẽ, vị thế và vai trò của người thầy có nhiều biến đổi to lớn.

Một là, sự tác động từ nền giáo dục các nước tiên tiến trên thế giới đến nền giáo dục nước nhà là một trong những nhân tố làm thay đổi vị thế của người thầy. Hiện nay, nền giáo dục các nước tiên tiến trên thế giới đã bước sang thời kỳ “học tập có hướng dẫn”. Tức là, hướng dẫn quá trình học tập và đặt trách nhiệm học tập vào trong tay của mỗi học sinh. Hay nói cách khác, chuyển từ “chương trình giáo dục định hướng nội dung” sang “chương trình giáo dục định hướng năng lực”. Đây cũng chính là mục đích của nền giáo dục hiện đại. Những biến đổi này đã tác động tới nền giáo dục của nhiều nước trên thế giới, trong đó có Việt Nam. Cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 đặt ra yêu cầu, nền giáo dục Việt Nam nếu muốn phát triển, muốn tiến kịp với thời đại để tạo điều kiện cho sự phát triển kinh tế - xã hội của đất nước thì giáo dục Việt Nam phải có sự biến đổi nhất định. Sự biến đổi này diễn ra ở nhiều phương diện khác nhau: từ mục tiêu, nội dung, chương trình, phương pháp, phương tiện đến cả người học, người dạy. Trong đó, người dạy - thầy - từ chỗ là người truyền thụ lại những kiến thức cho học trò, thì nay, thầy giữ vai trò là người hướng dẫn, định hướng cho người học hoạt động nhận thức để “tự phát triển” mình. Người thầy không đơn thuần cung cấp kiến thức một chiều, người học ghi nhớ một cách máy móc mà nhằm trang bị cho người học cách học, cách vận dụng kiến thức để tiến xa hơn. Phải làm sao để người học rèn luyện được phương pháp tư duy, phương pháp học tập, phương pháp tìm tòi, tiếp cận vấn đề và phân tích, giải quyết vấn đề một cách linh hoạt, hiệu quả. Việc này người

học chỉ có thể làm tốt khi có sự hướng dẫn của những người thầy chân chính. Điều đó đang đặt ra yêu cầu rất lớn đối với người thầy ở bậc đại học. Ở bậc đại học, người học không phải thụ động chờ thầy “rót” kiến thức mà phải chủ động tiếp nhận tri thức bằng nhiều cách thức khác nhau. Theo giáo sư Nguyễn Văn Tuấn, trong trường đại học, người thầy được gọi là giáo sư phải là người khác hẳn so với thầy giáo tiểu học và thầy dạy nghề, ở chỗ: *“Đó là 6 đặc tính liên quan đến học thuật, nghiên cứu khoa học, phục vụ cộng đồng, thẩm quyền chuyên môn, chính kiến và làm gương cho sinh viên”* [6, tr.472]. Nghĩa là, trong trường đại học, người thầy có một vị thế và giữ những vai trò vô cùng quan trọng. Người thầy vừa là học giả, nhà nghiên cứu, thành viên của cộng đồng học thuật, vừa là người có thẩm quyền về một lĩnh vực chuyên môn, người phản biện và là tấm gương để sinh viên noi theo. Người thầy không chỉ giảng dạy, mà còn nghiên cứu khoa học và sản sinh ra tri thức mới để dẫn dắt, định hướng cho sinh viên của mình trên con đường chinh phục đỉnh cao tri thức. Chính điều này đã nâng vị thế của người thầy lên tầm cao mới. Song, nếu thầy không đảm đương được những trọng trách đó, vị thế ấy sẽ không còn cho dù người đó vẫn mang danh nghĩa là thầy giáo. Đây là một yêu cầu rất cao đối với người thầy ở bậc đại học hiện nay ở nước ta.

Hai là, dưới tác động của khoa học - công nghệ, nhất là công nghệ thông tin, vị thế của người thầy cũng biến đổi mạnh mẽ. Công nghệ thông tin ngày càng trở nên gần gũi hơn, hiệu quả hơn trong việc giúp người học tìm kiếm thông tin, cập nhật kiến thức.

Kiến thức từ mạng Internet rất đa dạng đáp ứng nhanh nhu cầu ngày càng phong phú hơn của người học. Tốc độ và lượng kiến thức thầy cung cấp cho sinh viên sẽ không thể nhanh và nhiều so với mạng Internet mang lại. Thậm chí, những kiến thức thầy có được dễ dàng trở nên lạc hậu trước tốc độ phát triển của khoa học - công nghệ hiện nay. Và nếu vậy, vô hình chung, người thầy bị mất đi vị thế của mình.

Mặt khác, công nghệ thông tin cũng mang lại những tác động tiêu cực khác ảnh hưởng rất lớn đến vị thế xã hội của người thầy. Tốc độ lan truyền thông tin trên mạng rất nhanh, có những thông tin chưa được kiểm chứng đúng hay sai nhưng khi được đưa lên thì khó có thể kiểm soát. Nhiều thông tin thiếu chính xác, phản ánh sai lệch vấn đề, hoặc được tạo dựng một cách thiếu trung thực để nhằm mục đích vụ lợi cá nhân, bôi nhọ nhân phẩm người thầy đã gây ra những bất bình trong dư luận xã hội, làm giảm sút lòng tin, sự quý trọng của xã hội dành cho người thầy. Đến khi được kiểm chứng thì chuyện đã rồi. Thêm vào đó là sự hiếu kỳ của con người, sự hời hợt, ác cảm của một số người với nghề giáo đã góp phần tạo ra những thái độ không tốt, làm giảm sút vị thế của người thầy trong xã hội.

Ngoài ra, với sự phát triển của mạng Internet, lượng thông tin được cung cấp trên mạng là rất lớn nhưng việc kiểm duyệt, kiểm chứng tính đúng đắn của những thông tin này vẫn còn là vấn đề đáng quan tâm. Có những thông tin trái chiều nhau về một vấn đề, song, tính đúng sai, bản chất của nó là gì thì còn bỏ ngỏ. Chính điều này, rất cần sự thẩm định, đánh giá của những chuyên

gia, những người am hiểu, của những bậc thầy trong lĩnh vực này.

Vì vậy, ở trường đại học, thầy không đơn thuần là người cung cấp thông tin mà thầy phải là người hướng dẫn sinh viên cách tìm kiếm, đánh giá, khai thác, sử dụng thông tin đó như thế nào. Thầy phải là người dẫn dắt sinh viên bơi trong bể kiến thức của nhân loại, là người truyền tải những tình cảm, tạo ra những xúc cảm cho sinh viên trong quá trình học tập. Trên cơ sở đó, người học hình thành những tình cảm, những thái độ tích cực, đúng đắn đối với lĩnh vực mà mình học tập, nghiên cứu. Rồi người học lại tiếp tục tạo ra sức lan tỏa đến với người khác, tạo nên những giá trị khác tốt đẹp hơn. Điều này không một công nghệ nào có thể thay thế được người thầy. Đây chính là cơ sở để giữ vững vị thế của người thầy trong bối cảnh hiện nay.

Ba là, sự tác động của nền kinh tế thị trường hiện nay cũng tác động đến sự biến đổi của vị thế người thầy trong lòng xã hội. Trước hết, về mặt tiêu cực, mặt trái của cơ chế thị trường tạo ra hiện tượng một số người thầy sẵn sàng “bán” cả lương tâm, tinh thần, trách nhiệm của mình để thu về những lợi ích nhỏ nhoi, thậm chí thấp hèn. Lối sống thực dụng len lỏi vào trong suy nghĩ, hành động của người thầy. Chính điều đó, đã làm suy thoái phẩm chất, vị thế của người thầy trong xã hội. Mặt khác, trong nhiều năm liền, nền giáo dục không được quan tâm, đầu tư đúng mức. Đời sống người thầy gặp nhiều khó khăn. Từ đó, đã làm cho nhiều người giỏi đắn đo, e ngại khi lựa chọn nghề này. Việc chọn nghề và hành nghề trong lĩnh vực giáo dục còn có những biểu hiện lệch lạc. Chính những điều đó, ít

hiều đã làm cho niềm tin, sự tôn vinh của xã hội đối với người thầy, nghề giáo cũng giảm theo.

Tuy nhiên, cũng chính nền kinh tế thị trường tạo ra động lực to lớn cho người thầy trong quá trình thực thi nghề nghiệp của mình. Xã hội luôn cần những người thầy giỏi, tài năng, đạo đức và mọi người sẵn sàng chào đón những người thầy như vậy với những sự biết ơn bằng cả vật chất lẫn tinh thần. Xuất phát từ yêu cầu đó, vẫn có những người thầy hy sinh, cống hiến cả cuộc đời mình cho sự nghiệp trồng người. Qua đó, họ còn góp phần khẳng định vị thế của mình và nghề giáo trong lòng xã hội ngày nay.

Với những phân tích trên, cho thấy, vị thế của người thầy chịu sự tác động của nhiều yếu tố, nhiều mặt. Vậy, người thầy cần phải làm gì để giữ vững vị thế xã hội của mình trong bối cảnh hiện nay?

3. NGƯỜI THẦY - LÀM GÌ ĐỂ KHẲNG ĐỊNH VÀ NÂNG CAO VỊ THẾ CỦA MÌNH?

Vị thế xã hội của người thầy không phải là cái tự nhiên (vị thế tự nhiên) mà là cái do nỗ lực phấn đấu và nghị lực vươn lên của bản thân người thầy đạt được. Vậy, trước bối cảnh hiện nay, người thầy ở trường đại học - giảng viên - cần làm những gì để khẳng định và nâng cao vị thế của mình? Theo chúng tôi, cần tập trung vào những nội dung chủ yếu sau:

Một là, người thầy phải luôn trau dồi kiến thức. Đây là một trong những việc làm tất yếu, đầu tiên, thường xuyên của người thầy. Trước khi trở thành nhà giáo dục, người thầy đã được giáo dục nhưng không phải như vậy đã đủ, đã được. Như giáo sư Nguyễn Văn Tuấn khẳng định: người thầy ở

trường đại học (giáo sư) phải là một học giả, tức là người có kiến thức uyên thâm về một lĩnh vực chuyên môn. Kiến thức là nền tảng đầu tiên để xây dựng lâu đài thành công của mỗi người. Không có kiến thức sẽ dễ bị rơi vào trạng thái mò mẫm, không lối thoát. Và thầy phải giảng dạy và truyền đạt kiến thức cho môn sinh, chứ không phải giữ kiến thức cho cá nhân mình. Không những vậy, thầy còn phải là những người góp phần tạo ra tri thức mới nhằm giúp xã hội ngày một tiến bộ hơn. Đây là một yêu cầu rất cao đối với người thầy. Song, thầy không thể không gánh vác trọng trách này. Muốn vậy, bản thân thầy phải thường xuyên nghiên cứu, học tập và thông qua quá trình giảng dạy của mình mà rút ra những tri thức mới. Trước hết, thầy phải học thật sâu, nắm thật chắc những kiến thức của lĩnh vực mình phụ trách. Cùng với đó, thầy phải biết rộng những kiến thức liên quan đến lĩnh vực của mình để có thể thực hành theo phương châm: “Biết mười dạy một”.

Không những thế, ngày nay, trước những biến đổi và yêu cầu của thời đại, thầy còn phải học thêm, trau dồi thêm vốn ngoại ngữ của mình. Bởi, để có thể đi xa hơn, hướng cho sinh viên của mình bay cao hơn, thầy phải là “chim đầu đàn” trên đường bay đó. Vốn ngoại ngữ sẽ chấp thêm sức mạnh cho đôi cánh ấy của chính thầy và của cả sinh viên của mình.

Hai là, người thầy phải luôn rèn luyện kỹ năng, phương pháp cho mình. Người thầy cần rèn luyện cho mình những kỹ năng, lựa chọn những phương pháp tốt nhất để có thể giúp sinh viên biến những ước mơ của các em thành hiện thực khi họ đến với trường đại học.

Giáo dục của nhà trường, của thầy là hữu hạn, còn quá trình “tự giáo dục”, tự học tập, tự rèn luyện mới là quá trình vô hạn, suốt đời. Đây cũng là yêu cầu đang đặt ra của thời đại cách mạng công nghiệp 4.0 đối với giáo dục nói chung và người thầy nói riêng. Thầy dạy gì cho sinh viên và dạy như thế nào trong bối cảnh hiện nay? Có lẽ, không chỉ đơn thuần là cung cấp những kiến thức mà phải cung cấp cho sinh viên phương pháp để truy tầm kiến thức.

Hiện nay, có rất nhiều phương pháp khác nhau có thể giúp thầy hoàn thành sứ mệnh của mình. Song, sử dụng phương pháp nào? Áp dụng phương pháp đó khi nào và như thế nào?... Để có thể trả lời những câu hỏi này, đòi hỏi thầy phải thấu đáo vấn đề mình cần truyền tải; phải hiểu rõ trò của mình như thế nào và cần phải hiểu chính bản thân mình. Đây vừa là một kỹ năng vừa là một nghệ thuật.

Lúc sinh thời, Chủ tịch Hồ Chí Minh từng nói: *“Học ở trường, học ở sách vở, học lẫn nhau và học nhân dân, không học nhân dân là một thiếu sót rất lớn”* [2, tr.361]. Nghĩa là, ngoài những tri thức được cung cấp từ sách vở, bản thân người thầy và sinh viên của mình cần học thêm những kiến thức từ thực tiễn cuộc sống. Đây là nguồn kiến thức không lỗi, sống động, vô cùng quý giá và vô tận. Nếu không khai thác và sử dụng tốt nguồn tri thức của đời sống thì khó có thể hoàn thiện bản thân mình.

Sinh viên muốn có những kỹ năng thì bản thân sinh viên phải được học kỹ năng, đồng thời thông qua những học phần khác nhau bằng sự hướng dẫn của thầy, sự thể hiện những kỹ năng của thầy, sinh viên có điều kiện rèn thêm cho mình những kỹ

năng khác. Vì vậy, thầy cần phải thường xuyên rèn luyện cho mình những kỹ năng, như: kỹ năng tự học, tự nghiên cứu, kỹ năng giải quyết vấn đề, kỹ năng lập kế hoạch và tổ chức thực hiện,...

Ba là, người thầy hãy luôn rèn luyện phẩm chất đạo đức, lối sống của mình. Đây là một việc làm rất quan trọng và rất cần thiết của người thầy. Mọi tri thức, kỹ năng, phương pháp người thầy cung cấp cho sinh viên có thể chưa nhiều, chưa đầy đủ nhưng đạo đức, lối sống của thầy phải tốt, phải hay. Tri thức thầy truyền tải cho sinh viên dù có hay, có đầy đủ nhưng thầy có những biểu hiện chưa hay, chưa tốt trong ứng xử, hành vi, lối sống của mình, nhất là với sinh viên của mình, thì những tri thức kia cũng không còn nguyên giá trị. Bởi, người thầy không chỉ đơn thuần là người truyền tải thông tin, mà còn là tấm gương về nhân cách. Chính nhân cách của người thầy tạo nên sức hút, sự lan tỏa và sức mạnh rất lớn đối với người học. Thậm chí, nhân cách cao đẹp của thầy đã biến thầy trở thành “thần tượng” của trò, từ đó, trò hướng đến để trau dồi phẩm chất, đạo đức để dần hoàn thiện nhân cách của mình. Bởi, trường đại học không chỉ tạo ra những con người biết làm được việc mà còn tạo ra những người lao động giàu tính nhân văn.

Vậy, bản thân thầy phải rèn luyện phẩm chất, đạo đức, nhân cách của mình một cách thường xuyên.

Để có những phẩm chất tốt đẹp, người thầy luôn giữ cho mình cái tâm trong sáng. Đây là nhân tố vô cùng quan trọng, có ý nghĩa quyết định sự thành bại của người làm thầy. Người thầy là người “khai tâm”, “khai sáng” cho người học. Nếu thầy không

có tâm, hay tâm không sáng thì làm sao có thể làm tròn trọng trách đó của mình. Người học đến giảng đường cũng mong được thầy “khai sáng” bằng cả cái tâm của người thầy. Thực tiễn chứng minh, chỉ có những người thầy làm việc bằng cái tâm trong sáng mới có thể tạo ra những sản phẩm tốt đẹp cho xã hội và khẳng định được vị thế của mình trong xã hội.

Như vậy, vị thế xã hội thật sự của người thầy được toát lên từ toàn bộ đời sống và nhân cách tốt đẹp của người thầy và nhất là cái tâm của thầy dành cho người học, cho xã hội. Và thầy giáo hãy khẳng định và giữ gìn vị thế xã hội ấy bằng tài năng, trí tuệ, phẩm hạnh của mình để xứng đáng với danh hiệu là người “khai sáng”.

4. KẾT LUẬN

Một người thầy, một trường đại học có khẳng định được vị thế xã hội của mình hay không không phải do “cái vỏ bề ngoài”,

do “thương hiệu” mà do chính nội lực bên trong của chủ thể giữ vai trò quyết định. Trước những biến đổi ngày càng mạnh mẽ của thời đại, đòi hỏi chủ thể không ngừng tự đổi mới, hội nhập để vươn lên đáp ứng yêu cầu của thực tiễn cuộc sống đặt ra.

Riêng bản thân người thầy, muốn giữ vững và khẳng định vị thế xã hội của mình, đòi hỏi phải thường xuyên học tập, rèn luyện, trau dồi mọi mặt để ngày càng hoàn thiện mình hơn. Không thể có thành quả tốt, xã hội tốt khi người gieo trồng chưa hội đủ các nhân tố tốt, trong đó, cái tâm của người thầy đóng vai trò đặc biệt quan trọng.

Dù ở đâu, khi nào, xã hội cũng cần lắm những người thầy giàu tri thức, giỏi kỹ năng và mang trong mình những phẩm chất, đạo đức cao đẹp. Có như vậy, tương lai của đất nước, sức mạnh của dân tộc mới xán lạn, hùng cường.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Alfred North Whitehead (2017), *Những mục tiêu của giáo dục và các tiểu luận khác*, Nxb Hồng Đức, Thành phố Hồ Chí Minh.
- [2] Hồ Chí Minh (2013), *Toàn tập*, tập 6, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [3] Hồ Chí Minh (2013), *Toàn tập*, tập 10, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [4] Tạ Minh (2011), *Giáo trình Xã hội học đại cương*, Nxb Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh.
- [5] Nguyễn Văn Tuấn (2011), *Chất lượng giáo dục đại học - nhìn từ góc độ hội nhập*, Nxb Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh.
- [6] Nguyễn Văn Tuấn (2016), *Trò chuyện khoa học và giáo dục*, Nxb Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh.
- [7] Trường Đại học Công nghệ Sài Gòn (2017), *Kỷ yếu hội nghị Giáo dục trong thời đại cách mạng công nghiệp 4.0 - Nhận định - Cơ hội - Thách thức - Nắm bắt*, Nxb Khoa học và Kỹ thuật, Thành phố Hồ Chí Minh.

Ngày nhận bài: 06-3-2018. Ngày biên tập xong: 27-3-2018. Duyệt đăng: 23-7-2018